

Nederlandsch Boschbouw-Tijdschrift

Organ van de
Nederlandsche Boschbouwvereniging

Oprichter Dr. J. R. Beverluis

6e Jaargang

No. 7

Juli 1933

Oorspronkelijke Bijdragen

DE IN NEDERLAND BEREIKTE RESULTATEN IN ZAKE NATUURBESCHERMING.

Inleiding gehouden door Ir. F. W. MALSCH op de voorjaarsvergadering der Nederl. Boschbouwvereniging, op Vrijdag 9 Juni 1933 te Delden.

Bij het verzamelen van gegevens over de in ons land bereikte resultaten met de natuurbescherming zijn de terreinen, waarvan het natuurschoon een meer of minder vergaande bescherming geniet in bepaalde groepen bijeengebracht. Er is dus uitgegaan van de grondgedachte van een beschermd terrein en door het bijeenbrengen van deze terreinen is dus gestreefd naar een inventarisatie van het beschermde natuurschoon. Het nuttige werk van de vele vereenigingen, genootschappen en stichtingen, die in het belang van het natuurschoon werkzaam zijn — ik denk hierbij b.v. aan „Heemschut“, „het Nederlandsche Landschap“, „de Monumentendag“, „het Oversticht“, „It Fryske Gea“, de Nederlandsche Natuur-Historische Vereeniging, de bemoeienissen van den A.N.W.B., de Provinciale Landschappen, voorzover zij geen terreinen in eigendom hebben — blijft hier dus buiten beschouwing.

Wat nu betreft de terreinen, waarvan het natuurschoon meer of minder beschermd mag heeten, zou ik achtereenvolgens met U willen behandelen :

- 1e. de natuurmonumenten ressorteerende onder het Staatsboschbeheer ;
- 2e. de natuurmonumenten van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland ;
- 3e. de terreinen, voor welke behoud een subsidie ingevolge artikel 12 der Boschwet 1922 wordt verleend ;
- 4e. de landgoederen, die zijn gerangschikt onder de Natuurschoonwet 1928 ;
- 5e. de eigendommen van H.M. de Koningin, alsmede de de Kroondomeinen nabij Apeldoorn ;
- 6e. de eigendommen van de Stichting „het Gooische Natuureservaat“. ¹⁾

¹⁾ De terreinen, die tot deze zes groepen beschermd natuurschoon behoren, zijn met verschillende kleuren aangegeven op een kaart, die echter niet in dit tijdschrift kon worden gereproduceerd.

De natuurmonumenten die onder het Staatsboschbeheer ressorteeren, omvatten in de eerste plaats de terreinen, die zooveel doenlijk in ongerepten toestand worden bewaard en als zoodanig zijn geregistreerd en dus geheel buiten de ontginnings- en exploitatieplannen vallen. Een belangrijke oppervlakte hiervan ligt op de Waddeneilanden (in totaal pl.m. 5575 ha), waarvan de beteekenis in hoofdzaak ornithologisch, botanisch en geologisch is. Voorts liggen elders in de verschillende houtvesterijen meest kleinere stukken, die uit botanisch, geologisch, ornithologisch of archaeologisch oogpunt belangwekkend zijn en uit dien hoofde als natuurmonument worden bewaard. In totaal bedraagt de oppervlakte van de 35 geregistreerde natuurmonumenten 6875 ha.

Het vaststellen der natuurmonumenten en het treffen van maatregelen voor het behoud ervan geschiedt steeds in overleg met een daarvoor ingestelde commissie van deskundigen, bestaande uit de H.H. Prof. Dr. Th. Weevers, Dr. L. J. van Oordt, Prof. Dr. H. A. Brouwer en Dr. Jac. P. Thijssse.

Behalve deze geregistreerde natuurmonumenten zijn ook opgenomen de oude bosschen, die hoewel in de eerste plaats productie bosch, dank zij de tegenwoordige boschbouwkundige inzichten, waarbij zooveel doenlijk leering bij de natuur wordt gezocht, als natuurmonumenten mogen worden aangemerkt. Gekozen zijn, zooals gezegd, de oude bosschen, zoodat de jonge en middel-oude ontginningsbosschen buiten beschouwing zijn gelaten. Deze zullen echter na verloop van jaren voor een groot gedeelte eveneens aan deze categorie kunnen worden toegevoegd. Thans zijn opgenomen: het Mastbosch, Liesbosch en Ulvenhoutsch bosch, het Haagsche bosch, het Speulder- en Sprielderbosch, het Ughelsche bosch, het oude landgoed „Nieuw Soerel", de Emmerdennen, de Boschberg bij Appelscha en de Wolfs- en Muntberg, met een gezamenlijke oppervlakte van 4750 ha.

De totale oppervlakte van de naar dezen opzet gerangschikte natuurmonumenten ressorteerende onder het Staatsboschbeheer bedraagt dus 11.625 ha.

De tweede groep vormen de natuurmonumenten van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.

Zooals bekend liggen de eigendommen van deze vereeniging over het geheele land verspreid. Het zijn terreinen, die uit biologisch of aesthetisch oogpunt belangrijk zijn en die door ontginning, verkaveling, bebouwing of kortom door verandering van bestemming, verloren dreigden te gaan. Door het bewaren van deze terreinen heeft de vereeniging zeer verdienstelijk werk verricht. Zoo vinden wij verschillende kleine belangwekkende terreinen op Texel, voorts het Naardermeer, op de Veluwe het Roode Koper, het Leuve-

numsche bosch met het Hulshorsterzand en het zeer belangrijke bezit langs de Veluwe-zoom bij Rheden, omvattende Hagenau, Rhederoord, de Rhederheide, Beekhuizen en de Onzalige bosschen, tezamen groot bijna 2500 ha. Een belangrijk bezit is voorts het heidereservaat bij Dwingeloo, verder de bosschen en vennen bij Oisterwijk in Noordbrabant en het nog weinig bekende complex der Loonsche duinen nabij Loon op Zand. In totaal bezit de vereeniging thans 34 complexen — waarbij de 9 terreintjes op Texel als een complex zijn gerekend — met een totale oppervlakte van bijna 8400 ha.

Als derde groep van beschermd natuurschoon noem ik de terreinen, voor het behoud waarvan ingevolge artikel 12 der Boschwet 1922 een subsidie wordt verleend.

Deze gronden moeten eigendom zijn van publiekrechtelijke lichamen of vereenigingen of stichtingen van algemeen nut, zoodat aangenomen mag worden, dat het behoud geschiedt in het belang van de gemeenschap en uit dien hoofde een bijdrage van Staatswege gerechtvaardigd is. Om van het oordeelkundig bewaren van het natuurschoon dezer terreinen, ook voor de toekomst, verzekerd te zijn, worden aan het verleenen der bijdragen bepaalde voorwaarden verbonden.

Vanaf 1926 tot heden is in 34 gevallen een subsidie verleend voor terreinen met een totale oppervlakte van 2260 ha. Voor 1932 bedroeg het totaal-bedrag der subsidie ruim f 63.000.—.

Vergeleken bij de vorige groepen is de oppervlakte aldus beschermd terrein nog betrekkelijk gering. Wij moeten echter bedenken, dat het hier meerendeels kostbare objecten betreft, dikwijls gelegen bij steden en die juist daarom verdienen bewaard te worden. Het zijn dan ook in de meeste gevallen gemeenten, die van deze subsidieregeling gebruik hebben gemaakt, terwijl in sommige gevallen de stichtingen, die wij als de Provinciale Landschappen kennen, deze taak hebben overgenomen. Daarnaast ontvangen enkele plaatselijke vereenigingen voor behoud van natuurschoon (b.v. die voor Donkerbroek e.o. en Nietap, Leek e.o.) den steun, die zij voor hun loffelijk streven verdienen.

Van de complexen der gemeenten wil ik U als de voornaamste noemen: de bosschen van Gaasterland; die bij Zuid-Laren en Assen (Asserstadsbosch); in het Gooi: het Spanderswoud, Bantam en Hoogt van 't Kruis; bosschen bij Velzen, Heemstede, Bergen, Nijmegen, Arnhem (Zijpendaal), Renkum (Hemelsche Berg, Bilderberg en Bato's wijk), Rheden (Beekhuizen) en Helmond (de Warande).

Het Utrechtsch Landschap behield het Lockhorsterbosch bij Amersfoort en „Over Holland” aan de Vecht, terwijl voor de voormalige Eikensteinsche bosschen bij Bilthoven een

subsidie is toegezegd. Het Geldersch Landschap verzekerde het behoud van „de Dellen” en „Warnsborn en Vijverberg”. Voorts ontving in twee gevallen de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten een subsidie, n.l. voor het Roode Koper bij Harderwijk en het Loohuis bij Aalten.

De volgende groep omvat de landgoederen, die zijn gerangschikt onder de Natuurschoonwet 1928.

Deze groep wijkt in verschillend opzicht af van de drie hiervoor genoemde groepen en wel in de eerste plaats door de eigendomsverhouding en voorts door de mate, waarin het natuurschoon geacht mag worden beschermd te zijn. Wij hebben gezien, dat bij de drie hiervoor genoemde groepen publiekrechtelijke lichamen of vereenigingen of stichtingen van algemeen nut, dus in zekeren zin gemeenschaps-organen, eigenaar der terreinen zijn; voor de toepassing der Natuurschoonwet daarentegen komt feitelijk alleen de particuliere grondeigendom in aanmerking.

Een blijvende bescherming van het natuurschoon, die dikwijls voor bepaalde terreinen het ongerept bewaren vereischt, zal voor de daarvoor aangewezen gronden van de gemeenschap geen bezwaar behoeven op te leveren. Anders wordt het echter indien men dezelfde eischen gaat stellen aan de eigendommen van particulieren. Daar zal een bescherming niet kunnen worden verkregen zonder een aantasting van het beschikkingsrecht van den eigenaar over zijn grond, een aantasting, die al naar mate de bescherming intensiever wordt en een meer blijvend karakter krijgt, in bepaalde gevallen het eigendomsrecht denkbeeldig kan maken. Om aan deze bezwaren tegemoet te komen zou door middel van schadevergoeding of — indien men verder wil gaan — door eigendomsoverdracht aan een der in de eerste drie groepen genoemde lichamen, de eigenaar schadeloos kunnen worden gesteld. Bezien wij nu echter hierbij de omstandigheid, dat een zeer omvangrijk en belangrijk gedeelte van het natuurschoon dat wij in Nederland hebben, gevonden wordt op de oude familiegoederen, door voorgaande geslachten opgebouwd en verfraaid, dan zal het duidelijk zijn, dat in de eerste plaats getracht moet worden de instandhouding daarvan door de eigenaren zelf mogelijk te maken, aangezien een regeling van schadeloosstelling of aankoop door of vanwege de gemeenschap al te groote offers zou vragen en bovendien een ongewenschte inbreuk zou maken op de in ons land heerschende opvattingen omtrent den particulieren eigendom.

Deze weg nu — dus het trachten te bereiken, dat de landgoederen door de eigenaren zelf in stand worden gehouden — heeft de Natuurschoonwet gevolgd door het verleenen van een verlichting in de fiscale lasten, waartegenover de eigenaar zich verbindt om — althans zoo lang hij

deze fiscale tegemoetkoming geniet — het natuurschoon te bewaren, een en ander op een wijze die zoo min mogelijk het beschikkingsrecht over zijn eigendom aantast. Een verder gaande tegemoetkoming, n.l. halveering der vermogensbelasting, kan de eigenaar bovendien verkrijgen, indien hij zijn landgoed voor het publiek openstelt.

De ervaring heeft ons geleerd, dat dit systeem, ondanks enkele daaraan verbonden moeilijkheden, zooals b.v. het bepalen der bestemmingswaarde, juist is gebleken, en dat in verband met de omstandigheden zooals die zich in ons land voordoen, de natuurbescherming door de Natuurschoonwet belangrijke vorderingen heeft gemaakt. De eigenaren, wier goederen onder de wet zijn gerangschikt, geven daardoor blijk dat zij, ook al is de rentabiliteit zeer laag en dikwijls negatief, hunne bezittingen gaarne willen behouden en de fiscale verlichting waardeeren.

Voor de natuurbescherming in het algemeen is het jammer, dat de Natuurschoonwet slechts betrekking heeft op gronden, die het natuurschoon ontleenen aan bosschen en andere houtopstanden. Hierdoor vallen niet-beboschte duinterreinen, heidevelden, plassen en moerassen, die vaak belangrijke elementen in het landschap vormen, buiten de werkingsfeer van de wet. Waar ook deze terreinen voor het overgrootste deel in handen van particulieren zijn, zou het vraagstuk der natuurbescherming een belangrijke steun worden gegeven, indien ook op deze terreinen de Natuurschoonwet toepassing zou kunnen vinden. Een dergelijke uitbreiding van deze wet en daaraan aansluitende aanvullingen van de Boschwet voor wat betreft de subsidie-regelingen en de mogelijkheid van onteigening van deze terreinen, zouden de behoefte aan een afzonderlijke Natuurbeschermingswet, althans voorloopig, gedeels kunnen ondervangen.

Bezien wij thans de bereikte resultaten met de toepassing der Natuurschoonwet, dan blijkt, dat tot op 1 Juni j.l. 236 landgoederen onder deze wet waren gerangschikt met een gezamenlijke oppervlakte van bijna 44.500 ha. Hiervan zijn er 65 niet opengesteld (oppervlakte 4900 ha) en dus 171, met een oppervlakte van 39.600 ha, wel opengesteld.

Uit den aard der zaak loopt de verdeling van de landgoederen over ons land parallel met de boschverdeling en met de eigendomsverhouding van die bosschen. Zoo vinden wij in Groningen en Friesland slechts enkele landgoederen, die onder de wet zijn gebracht. In Friesland is bekend het Oranjewoud en een complex bij Bakkeveen. Ook in Drenthe, hoewel boschrijker, is het aantal zeer gering, aangezien hier naar verhouding minder bosch in handen is van particulieren, dan in de overige provincies. Als voorbeeld van een zeer mooi stukje overgerept Drentsch natuurschoon mag hier Kralo genoemd worden.

In Overijssel neemt de streek langs de Vecht, waar zeer mooie landgoederen elkaar opvolgen (de Horte", „den Berg", „Rechteren", „Hessum", „Vilsteren", „Eerde") een voorname plaats in, terwijl in Twenthe op vele goederen het voor die streek typische landschapsbeeld behouden is gebleven. De meest bekende zijn hier „Twickel" en „Weldam". Bovendien zijn vele eigendommen van Twentsche industrieelen, gelegen nabij de fabriekssteden onder de wet gerangschikt. Naast het oorspronkelijke landschapsbeeld komen op deze goederen ook dikwijls nieuwe en deels nog jonge beboschingen voor.

Ook in Gelderland is het aantal landgoederen groot, vooral in het gedeelte ten Oosten van de IJssel. „Ruurlo" is hier het meest uitgestrekte. Op de midden Veluwe is het aantal geringer, mede ten gevolge van de eigendomsverhoudingen der gronden. Van veel belang zijn de landgoederen langs de Veduwezooom, waarvan het uitgestrekte landgoed „Roosendaal" en voorts „Middachten" en „Hof te Dieren" wel de voornaamste zijn. Ook langs de noordgrens van de Veluwe liggen belangrijke landgoederen, b.v. bij Hulshorst en Wezep.

In de Betuwe ten slotte zijn enkele boschrijke landgoederen (b.v. „Soelen") onder de wet gerangschikt.

In Utrecht liggen verreweg de meeste goederen op de Utrechtsche heuvelrug. Het grootste is „Amerongen en Zuylenstein". Zij grenzen hier veelal onmiddellijk aan elkaar en vormen aldus plaatselijk uitgestrekte complexen, zooals b.v. nabij Doorn en in het boschgebied tusschen Bilthoven, Hilversum en Baarn, dat weer aansluit aan het Gooi, waar eveneens verschillende landgoederen liggen. Van belang zijn hier de mooie bezittingen bij 's Graveland („Gooilust", „Trompenburg", „Corversbosch", „Schoonoord", „Hilverbeek", „Boekesteijn" en „Schaep en Burgh").

In de duinstreek liggen, vooral nabij den Haag, belangrijke landgoederen, die wel onder de wet zijn gerangschikt, doch niet voor het publiek zijn opengesteld; dat zijn b.v. „Clingendaal", „Duindigt", „Voorlinden", „Beukenhorst" en „Witteburg". Wel zijn hier opengesteld: „Leeuwenhorst", „Duin en Kruidberg", „Tusschenwijck" en „ter Coulster".

In Noordbrabant en Limburg is het aantal onder de wet gerangschikte landgoederen geringer dan in verband met den boschrijkdom en de eigendomsverhoudingen verwacht kon worden. Belangrijk is hier het uitgestrekte bezit van Baron van Tuyll van Serooskerken bij Heeze. In Midden- en Zuid Limburg zijn voorts enkele mooie bezittingen, die als voorbeelden van Limburgsch natuurschoon mogen gelden („Hiltenraad", „Aerwinkel", „Munnicksbosch", „Leumolen", „Amstenrade" en „St. Gerlach") onder de wet gebracht.

In Zeeland ten slotte heeft de wet slechts op een drietal kleine doch mooie landgoederen toepassing kunnen vinden.

Wij mogen wel aannemen, dat het grootste gedeelte der landgoederen in ons land en zeker de meest bekende, onder de wet zijn gebracht, hoewel nog steeds, zij het minder dan in de afgelopen jaren, aanvragen inkomen.

Er zijn thans nog twee zeer belangrijke complexen, die voor het natuurschoon in ons land van groote beteekenis zijn en die ik afzonderlijk zou willen vermelden.

Dit zijn in de eerste plaats de eigendommen van H.M. de Koningin en de Kroondomeinen bij Apeldoorn, die tezamen een aaneengesloten complex van ruim 10.000 ha vormen. Behalve dat in de bosschen van de Koninklijke Houtvesterijen het natuurschoon, voorzoover eenigszins mogelijk wordt gespaard, zijn ook in dit complex enkele gedeelten als natuurmonument aangewezen, zoo b.v. de Asselsche heide ten Noord-Oosten van de halte Assel, het Soerensche veld, ten Noorden van het Aardhuis en enkele gedeelten van het typische Veluwsche boombosch.

Tenslotte moet ik nog noemen het Gooische Natuurreservaat. De oppervlakte van dit belangwekkende reservaat bedraagt ongeveer 1700 ha. Ik geloof niet dat het noodig is de groote ethische beteekenis uiteen te zetten, die het behoud van deze fraaie heidevelden en boschgedeelten, gelegen tusschen de Gooische dorpen, voor de bevolking heeft.

Behalve de terreinen, die ik U hiervoor noemde en die in verschillende groepen konden worden ingedeeld, rest ons nog een laatste groep, waarvan het verzamelen minder eenvoudig bleek te zijn en die ik tenslotte heb gemeend niet in de kaart te kunnen opnemen. Dit zijn de eigendommen van het Rijk, provincies, gemeenten en nog enkele kleinere eigendommen van stichtingen of vereenigingen van algemeen nut, die niet vallen onder een der hiervoor genoemde groepen. Veelal zijn deze eigendommen gekocht met het uitsluitend doel het natuurschoon te bewaren, zoodat zij daardoor een zekere bescherming genieten. Voorzoover het bosschen of andere houtopstanden betreft, vallen zij bovendien onder de bepalingen van de Boschwet. Als voorbeeld van de soort terreinen, die ik hier op het oog heb, wil ik U noemen: Sonsbeek van de gemeente Arnhem, de Scheveningsche boschjes van 's-Gravenhage, de Haarlemmer-Hout, het Laar van de gemeente Ommen en verschillende andere grootere of kleinere bosschen van gemeenten, Stantia State te Oenkerk van het St. Anthony Gasthuis te Leeuwarden en voorts al of niet besochte terreinen van het Rijk, provincies, gemeenten, of stichtingen, voorzoover het behoud daarvan van belang is en zij niet in een der vorige groepen zijn begrepen.

Uit deze opsomming moge U blijken, dat deze categorie geenszins onbelangrijk is. Het bleek echter niet wel mogelijk hier volledig te zijn, zoodat, mede doordat de bescherming van deze terreinen niet bepaaldelijk is geregeld, van een in-

ventarisatie daarvan, althans voorloopig, moest worden afgezien.

Bezien wij thans de resultaten van de bescherming van het natuurschoon, verkregen met behulp van de middelen, die wij daarvoor in ons land hebben, dan blijkt dat, vooral in de zandstreken, dus in de gebieden die over het algemeen van huis uit rijk zijn aan bosschen en natuurschoon een betrekkelijk groot aantal beschermde terreinen ligt. In de boscharme gebieden is dit aantal zeer gering, niet alleen doordat hier naar verhouding minder terreinen voor bescherming in aanmerking komen, maar vooral doordat onze wettelijk ge-regelde natuurbescherming zich nog alleen richt op beboschte terreinen.

De ruim 350 beschermde terreinen met een totale oppervlakte van bijna 80.000 ha, zullen de steunpunten kunnen vormen voor het bewaren van het landschapsbeeld voor de omgeving waarin zij liggen. Het is immers noodig, dat deze beschermde terreinen niet als doode reservaten liggen temidden van een omgeving, die b.v. door een onoordeelkundige bebouwing of anderszins is verminkt, doch dat zij als de belangrijkste en mooiste en meest karakteristieke terreinen deel uit maken van het geheele landschapsbeeld van de streek. Om dit alles, voor een bepaalde streek te kunnen overzien zal de inventarisatie van het natuurschoon, zooals die door het Staatsboschbeheer in bewerking is, een belangrijk hulpmiddel kunnen zijn voor hen die tot taak hebben regelingen te treffen om de economische vooruitgang van onze maatschappij zoodanig te leiden, dat daardoor het landschapsbeeld niet wordt geschaad. De hier bedoelde regelingen zullen moeten worden neergelegd in de uitbreidingsplannen der gemeenten en voor de uitgestrekte gebieden op het platteland, meer nog in de streekplannen, zooals die thans voor verschillende gedeelten van ons land in voorbereiding zijn.

Het ligt niet op mijn weg om hier de vele moeilijkheden onder oogen te zien, die aan het samenstellen van deze streekplannen verbonden zijn. Wel meen ik er op te mogen wijzen dat het vraagstuk van het natuurbehoud en de natuurbescherming in het algemeen, dat een omvangrijk onderdeel van het streekplanwerk zal moeten uitmaken, belangrijke steunpunten vinden kan in hetgeen reeds in ons land door de verschillende wijzen van natuurbescherming is bereikt. Deze steun zou waarschijnlijk belangrijk uitgebreid kunnen worden indien, zooals ik reeds bij de behandeling van de Natuurschoonwet opmerkte, deze wet ook toepassing zou kunnen vinden op de terreinen die het natuurschoon niet in de eerste plaats ontleenen aan bosschen en andere houtopstanden. Het is intusschen moeilijk om te voorspellen of alleen hierdoor de bescherming van plassen, vennen, karakteristieke heidevelden, zandverstuivingen en duinter-

reinen in voldoende mate zal worden verzekerd. Evenmin is het zeker of de dikwijls belangrijke gedeelten, die in een streekplan als z.g. natuurruimten worden gereserveerd in voldoende mate geacht kunnen worden beschermd te zijn. Door schijnbaar onbeteekende veranderingen kan het karakter van een dergelijk terrein dusdanig veranderen, dat het veel van zijn beteekenis verliest. Het is geenszins ondenkbaar dat een verder gaande bescherming, hetzij door een afzonderlijke Natuurbeschermingswet, hetzij door een verderen uitbouw van de Natuurschoonwet hier hulp zal moeten bieden.

Ik zou echter op de wijze, waarop de natuurbescherming in ons land uitgebouwd zou kunnen worden niet verder willen ingaan, daar ik U slechts een overzicht heb willen geven van de resultaten, die met de bescherming van bepaalde terreinen in ons land zijn verkregen.

UIT DE DAGBLADEN.

Algemeen Handelsblad, 30/5 1933.

BENZINE UIT HOUT.

Twee Zweedsche ingenieurs, beiden werkzaam in het laboratorium van de academie voor ingenieurs-wetenschappen, hebben, naar „Svenska Dagbladet” meldt, een nieuwe vinding gedaan voor een chemische ontleding van hout waarmede o.a. benzine en andere brandbare producten worden vervaardigd. De regering heeft deskundigen benoemd om rapport uit te brengen over de waarde van deze methode.

Volgens het blad geschiedt de ontleding onder toevoeging van bepaalde chemicaliën bij een druk van meer dan 100 atmosferen en een temperatuur van 325 gr. C. Ongeveer 40% van het gewicht van het hout wordt als vloeibare brandbare producten verkregen. Het ligt in het voornemen een proeffabriek in te richten.